

Т.А. ГОВОРУШКО, доктор економічних наук, професор

І.П. СИТНИК, кандидат технічних наук, доцент

Національний університет харчових технологій

Т.А. ГОВОРУШКО, доктор экономических наук, профессор

И.П. СЫТНИК, кандидат технических наук, доцент

Национальный университет пищевых технологий

Tamara HOVORUSHKO, des Sci.

Inna SYTNYK, Ph.D., Assoc.

National University of Food Technologies

ФУНКЦІЇ І РОЛЬ ГРОШЕЙ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ
ФУНКЦИИ И РОЛЬ ДЕНЕГ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ
FUNCTION AND ROLE OF MONEY IN MODERN ECONOMY

Анотація. У статті розглядаються дискусійні питання щодо функцій грошей та їх впливу і ролі у сучасній економіці.

Аннотация. В статье рассматриваются дискуссионные вопросы относительно функций денег и их влияния и роли в современной экономике.

Annotation. The article deals with controversial issues concerning the functions of money and their influence and role in modern economy.

Ключові слова. Гроші, вартість грошей, форми грошей, функції грошей, світові гроші.

Ключевые слова. Деньги, стоимость денег, формы денег, функции денег, мировые деньги.

Keywords. Money, value for money, a form of money, functions of money, the world's money.

Постановка проблеми. У сучасній економічній теорії не знайти однозначної відповіді на питання про функції грошей та їх кількість в силу складної рухливої, динамічної природи грошей. Неможливо уявити існування економічної системи без грошей, і в такій системі гроші повинні виконувати певні функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спроби з'ясувати сутність, функції та роль грошей тривають давно. Ці питання були поставлені ще в працях

класиків політекономії А. Сміта і Д. Рікардо. Надалі вони зазнали узагальнення і критичної переробки іншими великими теоретиками XIX-XX століть К. Марксом, Дж.С. Міллем, У. Джевансом, Л. Вальрасом, А. Маршаллом та ін. [1, 13]. У першій половині XX століття теорію грошей розвивали у своїх працях класики сучасної економічної науки - Дж. Хікс, П. Самуельсон, Дж. Тобін, Ф. Модільяні, Д. Патінкін, М. Фрідмен та ін. Продовжили дослідження науковці нашої доби К.Р.Макконел та Л.С.Брю, Усоскін В.М., Красавіна Л.Н., Кравцова Г.І., Савлук М.І., Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф., Щетинін А. І., Демківський А.В. Аналізуючи сучасні теоретичні дослідження щодо функцій грошей та їх ролі у сучасній економіці, маємо відмітити суперечливу природу поглядів, що виявлена у джерелах [8, 9, 11, 12]. Саме тлумачення окремих функцій грошей та їх кількості на сьогодні залишається дискусійним і вимагає подальших досліджень в умовах сучасної економіки.

Метою даної роботи було дослідити більш глибоко питання функцій грошей в умовах минулого і сьогодення, показати своє бачення даної проблеми, оскільки вважаємо її актуальною і в сучасних умовах економіки, яка зазнає постійних змін і перетворень.

Виклад основного матеріалу. Функція - багатозначне поняття (з лат. Functio) означає звершення, виконання. Цей термін вживається для опису діяльності, зв'язку різних категорій або означає діяльність, роль об'єкта в рамках деякої системи (виконувану роботу). Оскільки гроші є невід'ємною складовою частиною економічної системи суспільства, розуміти функції грошей необхідно через їх основні завдання, які вони виконують у цій системі. Різноманітність форм грошей і безліч виконуваних завдань породжують чисельні дискусії, щодо тлумачення окремих видів функцій та їх кількості. Дискусії ведуться як між представниками різних теоретичних шкіл, так і всередині кожної з них.

Ряд відомих економістів визнають лише три функції грошей і абстрагуються від решти. Відомий англійський економіст Л. Харріс у своїй праці "Грошова теорія" говорить лише про функції грошей як засобу обігу, збереження вартості та одиниці розрахунку і зовсім не згадуються інші їх функції [14].

Найбільш повну характеристику функцій повноцінних грошей дав К. Маркс у "Капіталі" [9]. Більшість представників класичної (марксистської) економічної теорії визнає п'ять функцій. Тим не менше, вони мають різні погляди щодо суті кожної з них. Пропонуємо більш детально розглянути наступні функції грошей: міри вартості, засобу обігу, засобу платежу, засобу нагромадження вартості і світових грошей.

Гроші як міра вартості - це функція, в якій гроші забезпечують вираження і вимірювання вартості товарів, надаючи їм форму ціни. Виступаючи мірою вартості, гроші можуть вимірювати вартість всіх товарів, навіть якість різних товарів, і служити посередником при визначенні ціни. Отже, вартість кожного товару або послуги виражається в ціні, яка є кількістю грошових одиниць, на які товар або послуга можуть бути обмінені. Така можливість дозволяє учасникам торгівельних угод легко порівнювати відносну цінність різних товарів і, відповідно, уникнути складних обмінних пропорцій.

Для порівняння цін різних товарів необхідно виражати їх в однакових одиницях, тому одиниці виміру вартості в кожній країні визначаються масштабом цін [9]. Коли гроші відносяться до самих себе, вони виступають як масштаб цін. Масштаб цін - це певна кількість грошової одиниці, визнана за еталон, у співвідношенні з якою визначаються всі інші ціни і грошові одиниці. Коли роль грошей виконували золото і срібло, масштабом цін встановлювалася вагова кількість металу у грошовій одиниці для виміру цін усіх інших товарів. За часів золотого стандарту масштаб цін виражав кількість металу, срібла, золота, яка відповідала одній грошовій одиниці національної валюти, в якій вівся облік вартості товарів, - долара, фунта стерлінгів, марки та ін. Сучасний масштаб цін є незалежним від кількості золота, і грошові одиниці є незалежними від золотих резервів. Встановлення офіційного масштабу цін відбувається стихійно в процесі ринкового обміну шляхом порівняння вартості товарів за допомогою ціни, яка формується на ринку [2, 5, 15].

Отже, з часом відбулась трансформація функції грошей як міри вартості. Сучасні гроші не мають власної вартості, але виконують функцію порівняння вартостей. Сьогодні роль грошей як міри вартості і на мікро-, і на макроекономічному рівні полягає у забезпеченні виміру і порівнянні виробничих витрат і отриманих результатів.

Гроші як засіб обігу. Друга найважливіша функція грошей - це функція, в якій гроші є посередником в обміні товарів і забезпечують їх обіг. Із функцій грошей як міри вартості і засобу обігу впливають всі інші функції грошового товару, а саме: функція грошей як засобу утворення нагромаджень, функції грошей як засобу платежу і світових грошей. Ці функції є прояв сутнісної характеристики грошей як загального вартісного еквівалента, вони не ізольовані одна від одної, а знаходяться у найтіснішому взаємозв'язку.

В процесі товарообігу головною особливістю функції грошей як засобу обігу є те, що в цій функції гроші використовуються їх власниками як купівельний засіб і обслуговують акти купівлі-продажу товарів і послуг як споживчого так і виробничо-технічного призначення. Гроші виступають засобом об'єднання різних виробників і споживачів в єдиний економічний організм, засобом обігу товарів, вони переміщують товари з одних рук в інші, дозволяючи уникнути неефективний бартерний обмін [3, 4, 15].

Нинішні паперові гроші повністю справляються з цією функцією грошей, крім цього розвиток різних форм і видів неповноцінних грошей, що прийшли на зміну повноцінним грошам, дали поштовх розвитку виробництва і товарообмінних операцій, дозволивши значно знизити витрати виробництва товарів і послуг, скоротити витрати обігу і збільшити середню норму прибутку. Останнім часом великий розвиток отримали електронні гроші, електронні перекази грошових коштів і міжбанківський електронний кліринг. Зародився електронний грошовий обіг, в рамках якого електронні гроші функціонують як засіб обігу і засіб платежу [6, 7].

Гроші як засіб платежу. Це функція, в якій гроші обслуговують погашення різноманітних боргових зобов'язань між суб'єктами економічних відносин, що виникають у процесі розширеного відтворення.

У ході товарно-грошового обміну часто виникає розрив у часі між передачею товару покупцеві і отриманням грошей від покупця та навпаки. Розподіливши продаж товару і оплату в часі, гроші стали виступати в новій функції - функції засобу платежу.

В умовах ринкової економіки безліч товаровиробників змушені купувати товари в кредит. При продажу товарів у кредит, тобто коли відбувається відрив руху грошей від руху товарів, виникає ймовірність створення кризових ситуацій, пов'язаних з несвоєчасною сплатою зобов'язань чи затримкою поставки сплачених товарів та ін. [4, 5]. Виникнення проблем в одного з боржників перед кредитором, який в свою чергу виступає боржником перед іншим кредитором, провокує ланцюгову реакцію масових банкрутств, яка може привести від кризи в окремій галузі економіки до світової економічної кризи. Для запобігання таких ситуацій має місце скорочення відтермінування в часі між рухом грошей і рухом товарів. Таким чином, необхідною умовою правильного виконання грошима функції засобу платежу є відповідність номінальної суми платежу її реальній величині та дотримання терміну платежів.

Гроші як засіб нагромадження. Ознаками цієї функції є здатність грошей бути засобом збереження вартості, виходячи зі сфери обігу, втіленням суспільної форми багатства. Гроші дозволяють зберегти частину отриманих доходів на майбутнє, умовно законсервувати їх до тих пір, поки вони не будуть потрібні. Як засіб нагромадження гроші повинні володіти здатністю зберігати вартість на певний період часу, і обов'язково бути реальними. Виконання грошима функції нагромадження стало передумовою виникнення кредитних відносин. Можливість отримання кредитів, тобто тимчасово вільних коштів, дає змогу розвиватись як окремому товаровиробнику, так і розвивати економіку окремої держави в цілому [2]. Сьогодні накопичення грошей здійснюється як на рівні держави у вигляді золотовалютних резервів, так і на рівні окремих господарюючих суб'єктів.

Як засіб нагромадження гроші є популярною формою зберігання, але не унікальні, оскільки вони знецінюються з інфляцією. Тим не менше, гроші більш ліквідні, ніж більшість інших засобів збереження вартості.

Виконуючи функцію засобу нагромадження, гроші дають поштовх для розвитку й економічного прогресу. Зменшення заощаджень (нагромаджень) на макроекономічному рівні є попередженням або сигналом для економіки про зниження інвестицій, а це, в свою чергу, приведе до зниження темпів відтворення та ефективних ринкових перетворень, оскільки існує пряма залежність між темпами зростання ВВП та інвестиціями [10].

Світові гроші. Обслуговуючи рух вартості в міжнародному економічному просторі (обороті) і забезпечуючи реалізацію взаємовідносин між країнами, гроші виконують функцію світових грошей.

У кожній державі світу існує власна грошова система. Приймаючи участь у міждержавних господарських взаєминах, наданні послуг зовнішньому партнеру, жодна держава не може змусити іншу державу приймати у сплату за товари та послуги або для погашення інших зобов'язань свої національні грошові знаки.

Міжнародний валютний фонд у 1970 році з метою подолання зростаючої асиметрії резервних валют США і Великої Британії проти валют провідних європейських країн та Японії, а також заради збільшення міжнародної ліквідності, ввів в обіг спеціальні права запозичення (SDR – Special Drawing Rights). На сьогодні SDR (СДР) – це емітовані Міжнародним валютним фондом платіжні засоби, які використовуються ним для безготівкових міжнародних розрахунків через записи на спеціальних рахунках та як розрахункова одиниця МВФ. Паралельним шляхом відбувся розвиток Європейської валютної системи. Так із березня 1979 року був

введений прообраз євро - єдиної розрахункової валюти - ЕКЮ (ECU), а з січня 1999 р. - ЄВРО (EUR), грошові знаки якої з'явилися в 2002 р. Євро є прикладом об'єднання валютних систем ряду країн, яке дозволило вирішити проблему міждержавних платежів між цими країнами шляхом переходу на єдину валюту [16].

Століттями роль світових грошей виконували благородні метали (золото, срібло), іноді дорогоцінні камені. У наш час у ролі світових грошей виступають СДР, євро, долар США, фунт стерлінгів, ієна, хоча економічні суб'єкти можуть використовувати в міжнародних угодах інші валюти.

Функціональне наповнення світових грошей виражається в тому, що вони виступають як загальний платіжний засіб, як загальний купівельний засіб і як загальна матеріалізація суспільного багатства. Загальним платіжним засобом гроші виступають при погашенні міждержавних боргових зобов'язань, що виникають, наприклад, у зв'язку з продажем товарів у кредит або для врівноваження платіжного балансу між країнами. Як міжнародний купівельний засіб гроші використовуються при прямій купівлі товарів за кордоном та оплаті їх. Як матеріалізація суспільного багатства гроші є засобом перенесення національного багатства з однієї країни в іншу при стягненні контрибуцій, репарацій, субсидій або наданні позик, тобто без зустрічного переміщення товарів чи погашення боргу.

Таким чином, світові гроші, повторюючи всі основні функції грошей на внутрішньому ринку, обслуговують зовнішні економічні відносини країн світу. Виділення функції «світові гроші», не зважаючи на виконання однакових функцій з грошима на внутрішньому ринку, відбувається з причини потреби не тільки у використанні на міждержавному рівні, а й у потребі суттєво інших грошей, вільноконвертованих, високоліквідних [2, 3, 15].

Роль грошей в різні періоди мала різну оцінку їхнього впливу на відтворювальні процеси. Так, у докапіталістичні часи їм надавалась нейтральна оцінка, в період між першою і другою світовими війнами роль грошей применшувалась. У сучасній характеристиці ролі грошей переважає думка, що грошам належить визначне місце. Але водночас ведеться полеміка щодо ролі держави в регулюванні кількості грошей та про ступінь залежності між кількістю грошей в обігу та рівнем економічної активності.

Сьогодні гроші є однією з найважливіших змінних в економіці та одним із пріоритетних напрямків економічної діяльності держави та її грошово-кредитної політики. Гроші необхідні для функціонування економіки, оскільки саме вони

можуть привести в рух фінансовий механізм, здатний забезпечити розвиток виробничих сил. Гроші виступають рушійною силою розвитку економіки. Вже сама стихійна поява грошей як результату еволюції товарообміну і подальший їх розвиток призвів до того, що сучасний світ важко уявити без грошей. Роль грошей полягає у тих наслідках для суспільства, які на макро- і мікроекономічному рівні виникають від виконуваної ними роботи. Отже, починаючи з елементарної мотивації трудової діяльності, яка приносить дохід індивідумів в сучасному суспільстві, гроші дають поштовх для запуску процесу виробництва.

Початок процесу відтворення матеріальних благ відбувається за певної участі грошей. Об'єднуючи засоби виробництва та робочу силу для виробництва товарів та послуг з метою задоволення попиту на ці товари, послуги, гроші виступають складовою частиною цього процесу, як елемент, завдяки якому отримують (купують) засоби виробництва та сировину, залучають робочу силу. Таким чином, гроші стають інструментом для балансування попиту та пропозиції, що дає змогу підтримувати стабільність товарних ринків та ринкової економіки.

Кожне підприємство завжди орієнтовано на створення прибутку. Зростання прибутку значною мірою визначає темпи економічного розвитку країни, окремих регіонів, збільшення суспільного багатства і підвищення життєвого рівня населення, створення капіталу. Грошове накопичення стає основою розвитку ринку позикових капіталів. Гроші безпосередньо беруть участь у кругообігу капіталу і приносять нові грошові кошти.

На сьогодні важко уявити економіку позбавлену кредитування. У сучасному суспільстві головним видом кредиту є банківський кредит, що надається в грошовій формі. Товарний кредит застосовується тільки в окремих комерційних угодах, але погашення заборгованості за цим кредитом теж відбувається за допомогою грошей.

Державні фінанси є самостійною економічною категорією і являють собою грошові кошти, що знаходяться у власності держави або в його бюджеті. Бюджет за економічною сутністю є головним інструментом держави у стимулюванні розвитку економіки та виконанні соціальних програм суспільства. Тому гроші, як бачимо, є основним інструментом організації фінансів.

Гроші виступають як засіб організації ринку цінних паперів. Продаж та купівля акцій, облігацій, векселів та інших цінних паперів здійснюється у грошовій формі. Подібно банкам ринок цінних паперів є найбільш вразливим сектором економіки, в якому починаються фінансові кризи. Після обвалу цього ринку

виникає "чорна діра", що викликає знецінення капіталів, збитки, упущену вигоду і необхідність державного вливання бюджетних коштів для стабілізації економіки.

Гроші також відіграють роль загального засобу організації економічних відносин суспільства за фундаментальними напрямками економіки.

Висновки

Таким чином, роль сучасних грошей полягає в тому, що вони є загальним засобом організації економічних відносин суспільства, включаючи товарні, кредитні, фінансові та фондові відносини, а, отже, виходять за рамки загального еквівалента товарного світу. Використання грошей в господарстві окремого виробника чи країни в цілому дозволяє визначати і аналізувати ефективність економічної діяльності, що дає можливість розробляти певні стратегії і виправляти помилки для подальшого розвитку економіки, що важливо для раціонального ведення справ та досягнення кращих результатів.

Література

1. Бурлачков В.К. Денежная теория и динамическая экономика: выводы для России. – М.: Эдиториал, 2003. – 352 с.
2. Гроші та кредит: Підручник. –4-те вид., перероб. і доп. /М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2006. — 744 с.
3. Демківський А.В. Гроші та кредит: Навчальний посібник. - К.: Дакор; Вира-Р, 2003. - 528 с.
4. Денежное обращение и кредит при капитализме: Учеб./ Л. Н. Красавина, А. С. Гальчинский, В. Н. Шенаев и др.; Под ред. Л. Н. Красавиной. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Фин. и стат., 1989. — 366 с.
5. Деньги, кредит, банки: Справ. пособие / Г.И. Кравцова, Б. С. Войтешенко, Е.И. Кравцов и др.; Под ред. Г.И. Кравцовой. — Минск: Меркванне, 1994. — 270 с.
6. Коваленко Д. І. Гроші та кредит: теорія і практика: Навч. посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 344 с.
7. Костіна Н. І. Банки: сучасні інформаційні технології: Навч. посібник. / Н.І. Костіна В.М. Антонов, Н.І. Ганах. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. — 359 с.
8. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с 14-го англ. изд. В 2 т. — М.: ИНФРА-М, 2003. — 972 с.
9. Маркс К. Капитал. — М.: Изд-во полит. лит-ры, 1989. — 1078 с.
10. Мочерний С. В. Економічна теорія : навч. посіб. / С. В. Мочерний. — 4-те вид., стереотип. — К. : ВЦ «Академія», 2009. — 640 с.
11. Самуельсон П. Економіка: Підручник. — Л.: Світ, 1993. — 495 с.
12. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. —М.: ЭКСМО, 2007. — 960 с.
13. Усоскин В.М. Теории денег. — М.: Мысль, 1976. — 228 с.
14. Харрис Л. Денежная теория: Пер. с англ. /Общ. ред. и вступ. ст. В.М. Усоскина.-М.: Прогресс, 1990. — 750 с.

15. Щетинін А. І. Гроші та кредит: Підручник: Видання 3-тє, перероб. та доп. – К.: ЦУЛ, 2008. – 432 с.
16. www.imf.org - Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду